

Problematika začleňování sociálně vyloučených

Klára Feiková

Bakalářská práce
2013

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Klára FEIKOVÁ
Osobní číslo: H108023
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Sociální pedagogika

Téma práce: Problematika začleňování sociálně vyloučených

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS "Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách" (IMS 2009). Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím bakalářské práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena:

- problematika sociálního začleňování v kontextu právního řádu České republiky
- skupiny ohrožených osob a jejich typologie,
- faktory vedoucí k sociálnímu vyloučení,
- možnosti pomoci a sociálního poradenství osobám ohroženým sociálním vyloučením,
- sociální práce s cílovými skupinami klientů v Dno o.s.

V praktické části budou zmíněny kasuistiky jednotlivých cílových skupin, se kterými pracuje sociální poradna Dno. Bude provedena deskripce a analýza těchto případů. Dále budou objasněny příčiny sociálního vyloučení a navržena možná řešení.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

Keller, J. Tři sociální světy : sociální struktura postindustriální společnosti. Praha: Slon, 2010.

Mareš, P. Faktory sociálního vyloučení. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, výzkumné centrum Brno, 2006.

Mareš, P., Horáková, M., Rákoczyová, M. Sociální exkluze na lokální úrovni. 1. vydání. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2008.

Matoušek, O., Kolářková, J., Kodýmová, P. Sociální práce v praxi : specifika různých cílových skupin a práce s nimi. 2. vydání. Praha: Portál, 2010.

Musil, J.: Regionální a místní formy sociálního vyloučení a jak jim čelit – problém vnitřních periferií v České republice. In: Sirovátka, T. (ed.), Sociální vyloučení a sociální politika. Brno, Masarykova univerzita. Fakulta sociálních studií a Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2006.

Sirovátka, T. (ed.): Sociální vyloučení a sociální politika. Brno, Masarykova univerzita. Fakulta sociálních studií a Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2006.

Další literatura bude obsažena v Projektu bakalářské práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí bakalářské práce:

Ing. Václav Peiger
ESEP o.p.s.

Datum zadání bakalářské práce:

16. března 2012

Termín odevzdání bakalářské práce:

30. dubna 2013

V Brně dne 16. března 2012

prof. PhDr. Pavel Mühlpachr, Ph.D.

vedoucí ústavu

L.S.

PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.

vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

KLARA FEJKOVÁ

.....
Jméno, příjmení studenta

V Brně 27.3.2013

klara Fejková

.....
Podpis

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevdělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělků jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělků dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Tématem bakalářské práce je problematika sociální exkluze a její dopad na jednotlivce. Cílem bakalářské práce je poukázat na problémy, které vedou k sociálnímu vyloučení a zamyslením se nad možnostmi, jak těmto lidem efektivně pomoci.

Práce se zabývá jednotlivci i skupinami, kteří jsou ohroženi sociálním vyloučením. Poukazuje na příčiny i důsledky a zabývá se konkrétním možným řešením krizových situací. Bakalářská práce pojednává také o organizacích, které těmto lidem pomáhají. Podrobně popisuje ESEP o.p.s., jeho metody, jak těmto lidem pomáhají.

Klíčová slova: sociální exkluze, sociální vyloučení, majorita, sociální patologie, sociální pomoc, organizace, nezaměstnaní, bezdomovství, práce

ABSTRACT

My final thesis deals with the problem of the social exclusion and its impact on individual. The goal of my thesis is highlight the problems which might lead to the social exclusion. It shows the possibilities how to help these people.

The final thesis deals with individuals and groups who might be in the risk of the social exclusion. It emphasizes the causes and the consequences of the social exclusion. It also describes the solutions of crisis situation. The part of my work is focused on the organizations which help these people. It deeply describes ESEP o.p.s., their methods how to help people in the crisis situations.

Keywords: Social exclusion, majority, social pathology, social assistance, organization, unemployed people, homeless, work,

Poděkování

Děkuji panu Ing.Václavu Peigerovi za velmi užitečnou metodickou pomoc, trpělivost a cenné rady, které mi vždy ochotně poskytl při zpracování mé bakalářské práce.

Děkuji rovněž své rodině a přátelům za morální podporu a pomoc, kterou mi poskytli při zpracování mé bakalářské práce a které si nesmírně vážím.

Klára Feiková

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	8
I TEORETICKÁ ČÁST	10
1 CHARAKTERISTIKA OBTÍŽNÉ ŽIVOTNÍ SITUACE.....	11
1.1 TYPY OSOB V OBTÍŽNÉ ŽIVOTNÍ SITUACI.....	12
1.2 SOCIÁLNÍ PROBLÉMY OSOB V OBTÍŽNÉ ŽIVOTNÍ SITUACI.....	13
1.3 CHARAKTERISTIKA SOCIÁLNÍ EXKLUZE.....	15
1.3.1 Definice sociální exkluze	15
1.3.2 Bezdomovství.....	16
1.3.3 Romové.....	19
1.3.4 Osoby se zdravotním postižením	23
2 TYPY FORMY POMOCI	25
2.1 POMÁHAJÍCÍ ORGANIZACE	27
2.2 CENTRUM SOCIÁLNÍ PREVENCE PRO MLÁDEŽ.....	30
2.3 ŽIVOTNÍ MINIMUM A SOCIÁLNÍ POTŘEBNOST	33
3 OBČANSKÉ SDRUŽENÍ DNO A PŘENESENÍ JEHO ČINNOSTÍ NA ESEP OBECNĚ PROSPĚŠNOU SPOLEČNOST.....	36
3.1 ESEP O.P.S. (DÁLE JEN "SPOLEČNOST").....	37
II PRAKTICKÁ ČÁST.....	42
4 KAZUISTIKY OSOB OHROŽENÝCH SOCIÁLNÍM VYLOUČENÍM.....	43
ZÁVĚR	49
RESUMÉ	50
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	51

ÚVOD

Ve své bakalářské práci se zabývám aktuálním celospolečenským sociálním problémem - spoluobčany jež žijí na okraji společnosti, a kteří jsou ohroženi sociální exkluzí. Mám za to, že v dnešní uspěchané době není tomuto tématu věnována potřebná pozornost, a že lidé se více zaměřují na svůj prospěch než na to, jak pomoci druhým. Každý z nás se někdy setkal s bezdomovcem, s člověkem, jenž nemá ani přístřeší, potřebné ošacení a bohužel ani dostatek potravin. Většina lidí tento statut získala nedobrovolně. Se zvyšující se mírou tolerance ve společnosti vůči tomuto patologickému jevu tomu příkládám vysokou váhu a pokládám tento fakt za velmi alarmující, neboť těmto lidem chybí základní potřeby k důstojnému přežívání. Myslím, že bezdomovectví patří mezi významné jevy, kterými by se měla zabývat sociální pedagogika. Ta se mimo jiné zabývá výchovným působením na sociálně znevýhodněné skupiny. Do této kategorie bezesporu tito lidé spadají. Na okraji společnosti se nemusí ocitnout pouze bezdomovci, ale mohou to být také minoritní skupiny jako např. Romové, cizinci, jedinci propuštěni z výkonu trestu odnětí svobody, mladí dospělí, kterým byla ukončena ústavní výchova, a nemají zázemí, kam se mohou vrátit. Dále to mohou být matky samoživitelky či senioři atd. Právě „okrajovost“ problému mě ponoukla k tomu, abych se v bakalářské práci tomuto tématu věnovala. Také se mně nelíbí předsudky, se kterými se setkávám ze strany veřejnosti. Lidé o těchto osobách hovoří s odporem, nezájmem a s přesvědčením, že si za vše mohou sami. Neshledávám tento jejich názor. Ne každý z nás je schopen poradit si s problémy, které nám život přináší. Ne každý z nás má pevné zázemí a rodinu, která může pomoci. Ne každý z nás je zdravý a vzdělaný. Pokud člověk nemá oporu v blízkém okolí a sám si nedokáže poradit, velmi snadno selhává a postupně tak může dojít až k sociální exkluzi.

Každý člověk, kterému hrozí sociální vyloučení, si zaslouží, aby mu byla ze strany státu poskytnuta kvalitní služba, která by tomuto sociálnímu vyloučení zabránila. Proto vznikají různé organizace, které se těmito lidmi zabývají a snaží se jim pomoci. Aby však pomoc byla úspěšná, bylo by zapotřebí, aby se o tomto problému více hovořilo, a aby celá naše společnost věděla, že všichni potřebují dostat šanci. Mezi osoby, které se ocitly v nepříznivé sociální situaci, se bohužel může dostat každý z nás, neboť nejčastější příčinou tohoto statusu je ztráta zaměstnání. K tomuto závažnému společenskému problému je však třeba přistupovat komplexně, nestačí dát na ulici bezdomovci dvacetikorunu, ta mu pomůže na chvíli, ale neřeší mu budoucnost. Najít tu správnou a účelnou pomoc je však složité.

Pokud se týká bezdomovectví je zřejmé, že je nezbytně nutné věnovat tomuto patologickému problému patřičnou pozornost, neboť v případě, že by dosáhl ještě větších rozměrů než dosud, bylo by velmi obtížné jej úspěšně řešit. Obávám se však, že v souvislosti s ekonomickou krizí a nastavenými standardy naší společnosti bude těchto lidí ohrožených sociálním vyloučením přibývat.

Bakalářská práce se skládá z teoretické a empirické části. Práce je rozdělena na tři části. V první kapitole definuji obtížnou životní situaci a rizikové skupiny. Druhá kapitola pojednává o sociální exkluzi, formách pomoci a pomáhajících institucích. Ve třetí kapitole jsem se zaměřila na konkrétní pomoc občanského sdružení ESEP, které máme v městě Brně, a které pomáhá lidem na okraji společnosti opětovně se začlenit do společnosti. V empirické části uvedu několik kazuistik, abych tak demonstrovala vývoj situace konkrétních osob a jejich současnou situaci.

Cílem mé bakalářské práce je hledání příčin vzniku a řešení návratu lidí v tíživé životní situaci zpět do běžného života.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 CHARAKTERISTIKA OBTÍŽNÉ ŽIVOTNÍ SITUACE

„Obtížná životní situace či krize nastává v důsledku nějaké překážky, kterou nejsme schopni sami vlastními silami odstranit. Můžeme ji chápat jako nebezpečí, ale i příležitost ke změně. Je důležité říci, že závažnost krize je vždy subjektivně hodnocena a nemusí být druhými chápána stejně závažně.

Ke krizi může vést:

- ztráta zdraví či blízkého člověka
- obava z neúspěchu
- nemožnost v něčem pokračovat
- rozvod
- stěhování
- vztahové problémy, domácí násilí
- rozhodování o něčem
- láska
- nenávisť
- řada přirozených překážek, které na nás v průběhu života čekají
- hromadné neštěstí a katastrofy
- autohavárie
- úzkosti, smutky, závislosti
- myšlenky na sebevraždu
- náboženské otázky
- přílišné nároky okolí
- psychické a tělesné týrání a zneužívání a mnoho dalších situací¹

Jak je výše uvedeno, tak obtížné životní situace mohou mít různou podobu a je jich velké množství. V tomto výčtu však nejsou zahrnuty obtížné situace, kterými se budu dále zabývat v bakalářské práci. Jsou to např. ztráta zaměstnání, ztráta základní potřeby jako je bydlení v důsledku nedostatku finančních prostředků a celková existence jedince.

¹ www.pestalozzi.cz/svitavy.php?idc=1; 12.7.2012

1.1 Typy osob v obtížné životní situaci

„Osoby v obtížné životní situaci jsou často ohroženy sociálním vyloučením. Mezi tyto osoby patří:

- a) nezaměstnaní, případně dlouhodobě nezaměstnaní
- b) osamělé matky
- c) osamělí staří lidé
- d) lidé, kteří se nevyznají v nových technologiích
- e) mladí lidé bez dostatečného vzdělání
- f) děti ze sociálně znevýhodněného prostředí
- g) zdravotně a mentálně postižení
- h) osoby v dlouhodobé péči
- i) lidé bez domova
- j) cizinci“²

Nejzávažnější problém vidím ve finančních prostředcích, který je pro nezaměstnané lidi a především dlouhodobě nezaměstnané velkým handicapem. Stejně tak na tom jsou osamělé matky s dětmi a osamělí senioři, neboť tito se nemají často na koho obrátit a spolehnout. Tito lidé často nežijí kulturním životem, nezúčastňují se společenských akcí, divadelních představení a dovolenou si většinou nemohou dopřát. Mnohdy se tito lidé cítí ohrožení a méněcenní a klesá jim sebevědomí a sebehodnocení. Přestávají věřit v lepší budoucnost. Tímto se mohou stát ohrožení sociální exkluzí.

² Vavřík, M.: Úvod do sociální patologie, IMS Brno, 2009, s. 17-18

1.2 Sociální problémy osob v obtížné životní situaci

Dlouhodobá nezaměstnanost je i psychologickým, sociálním a kulturním problémem. Lidé mají díky tomu nízkou životní úroveň, vyhýbají se kontaktům např. S bývalými kolegy ze zaměstnání, s přáteli a někdy i s širší rodinou, protože se často se svou životní situací nedokáží psychicky vyrovnat a stydí se za ni. Vyhýbají se i nezaměstnaným lidem, protože setkání s nimi, pro ně mohou být depresivní.

„Nezaměstnanost tak může narušit i zcela rozbít vztahy mezi jednotlivými členy rodiny. A to nejen napětím vznikajícím ze stresu způsobeného nedostatkem finančních prostředků, a tím nedostatkem prostředků k životu.“³

Díky dlouhodobé nezaměstnanosti se lidé mnohdy uchýlí ke konzumaci alkoholu, užívání drog, gamblerství, kriminalitě a někdy vede až k agresivitě a domácímu násilí. Mnoho rodin se v tomto důsledku rozpadá. Přitom právě v dětství dítě rodinu nejvíce potřebuje a s krizí rodiny potom souvisí až už přímo nebo nepřímo život dítěte (neúplná rodina, neformální rodina, dětské domovy, děti ulice, děti na ulici, různé druhy závislostí).

„Nezaměstnanost dlouhodobá - přetrvávající nezaměstnanost v individuálních případech, kdy jedinec nemůže získat nové zaměstnání a zůstává proto nezaměstnaným déle než 1 rok (někdy se dále vydělují osoby nezaměstnané déle než dva roky). Je charakteristická pro určité sociální kategorie a vytváří specifické problémy jak pro nezaměstnané osoby (životní strategie), tak i pro společnost (nároky na sociální stát, nebezpečí vzniku "underclass").

Underclass - označení pro ty, kdo jsou dlouhodobě či trvale závislí na sociálním státu. Nemají příjem ze zaměstnání, nýbrž ve formě sociálních dávek a podpor, a jejich postavení ve společnosti je spíše postavení klientů sociálního státu než občanů. V širším

³ Mareš, P., Nezaměstnanost jako sociální problém, s. 68

a méně ideologizovaném slova smyslu se do "underclass" řadí i osoby pohybující se trvale na sekundárním trhu práce.⁴

Marginální neboli okrajová skupina - je taková skupina lidí, která byla odsunuta až na samý okraj společnosti. Je to skupina, která byla ze společnosti úplně vyloučena. Mezi skupiny ohrožené marginalizací patří např. bezdomovci, Romové a zdravotně postižení lidé. O těchto třech specifických skupinách se budu rozepisovat níže.

Marginalizace: „Skupina žije na okraji společnosti, pokud v ní nevykonává přiměřený vliv, její členové v ní nezastávají významnější postavení a jsou obvykle i sociálně a hospodářsky slabší. Její sídliště bývají doslova na okraji velkých měst. V marginálních skupinách bývá podstatně vyšší míra nezaměstnanosti a chudoby, nižší úroveň vzdělanosti a tudíž i menší možnost společenského uplatnění. Toto postavení se v současných společenských vědách většinou nepokládá za přirozeně dané, nýbrž za výsledek vědomého i nevědomého vytlačení na okraj čili marginalizace. Proto se často hovoří o marginalizovaných skupinách.

V bohatých západních společnostech brání úplné marginalizaci systémy sociálního pojištění a zabezpečení, takže ani marginalizované osoby a skupiny netrpí přímo hladem. V občansky vyspělejších zemích pracují kromě toho různá dobrovolná sdružení, která se o marginalizované lidi starají. I zde však žijí tisíce lidí jako bezdomovci a "marginálové", kteří se živí sbíráním odpadků a podobně.

V tak zvaných zemích třetího světa však marginalizace nakonec vede do milionových slumů a ghet na okraji velkoměst, kde není ani voda a lidé skutečně živoří. Jejich situaci ještě dále zhoršuje vysoká natalita a početné rodiny, které často živí právě dětská prostituce nebo drobná kriminalita.⁵

⁴ Mareš, P., Nezaměstnanost jako sociální problém, s. 139, 141

⁵ http://cs.wikipedia.org/wiki/Margin%C3%A1ln%C3%AD_skupina ; 7.8.2012

1.3 Charakteristika sociální exkluze

1.3.1 Definice sociální exkluze

Definice sociálního vyloučení existuje celá řada, můžeme uvést např. tyto dvě:

„Sociální exkluze je definována jako stav, kdy jedinec nebo kolektivita neparticipuje plně na ekonomickém, politickém a sociálním životě společnosti, anebo kdy jejich přístup k příjmu a ostatním zdrojům jim neumožňuje dosáhnout životní standard, který je považován ve společnosti v níž žijí za přijatelný, a dosáhnout i té míry participace na životě společnosti, která je v ní pro její plnoprávné členy považována za žádoucí. V této situaci nemají ti, kdo jsou oběťmi sociální exkluze často přístup ani k základním právům. Sociální exkluze je koncept, jenž zahrnuje nezaměstnanost, diskriminaci, sociální izolaci, materiální deprivaci a chudobu, sociální utrpení a mizérii všech forem (Bourdieu 1993).“⁶

„Sociální vyloučení (exkluze) znamená vyloučení ze života společnosti. Jde o opak sociálního začlenění (inkluze), tedy situace, kdy lidé mají rovné příležitosti žít život srovnatelně kvalitně jako ostatní, mít práci, účastnit se společenských akcí a kulturních podniků, mít přístup na stejná místa ve veřejném prostoru atd. Sociální inkluze také předpokládá, že lidé mají přiměřený podíl na rozhodování, která se dotýkají jejich života, a že se mohou efektivně domáhat svých práv.“⁷

Sociální vyloučení se týká zejména sociálně nepřízpůsobivých občanů, Romů a bezdomovců. o těchto skupinách se více rozepíši níže.

⁶ Sirovátka, T., Sociální exkluze a sociální inkluze menšin a marginalizovaných skupin, s. 18, 19

⁷ Vavřík, M.: Úvod do sociální patologie, IMS Brno, 2009, s. 17

1.3.2 Bezdomovství

„Bezdomovství (homelessness) je situace osoby, která nemá bydliště, přespává v parcích, pod mosty, v kanalizacích, nepoužívaných vagonech, v provizorních lepenkových krabicích apod.; často lidé duševně nemocní, toxikomani, lidé v životní krizové situaci nebo mladiství na útěku z domova.“⁸

Je třeba si uvědomit, co pro každého z nás znamená pojem domov. Jistě se všichni shodneme na tom, že domov je pro člověka víc, než jen střecha nad hlavou nebo přebývání určené k noclehu. Toto slovo snad pro každého z nás znamená vzpomínku na milující rodiče, či prarodiče a především pocit lásky, bezpečí a ochrany. Domov je místo spokojeného života mezi milovanými lidmi, místo ve společenství.

Být bez domova je tedy mnohem bolestivější a hlubší, než jen být bez střechy nad hlavou. Být bez domova znamená ztrátu místa v jeho společenství, znamená to nemít kam jít, komu se svěřit, komu sdělit svoje starosti, trápení a bolest, bolest z vyloučení, která vede až k zoufalství.

Co si lidé představují pod pojmem bezdomovec? Především špinavého, páchnoucího a člověka obtěžujícího své okolí. Každému se hned vybaví, že tito lidé jsou bez střechy nad hlavou, přespávají v parcích a pod mostem, a že si tuto situaci zavinili sami. Kdyby však znali osud každého jednotlivce, možná by se divili, jak jednoduše se dá přijít o střechu nad hlavou, práci, či rodinu. Je pravda, že bezdomovci mají svůj způsob života, na kterém často již nechtějí nic měnit, odmítají pomoc sociálních pracovníků a nevyhledávají sociální služby. Po určité době si ani nedokáží představit návrat mezi majoritní společnost, kde by se zapojili do pracovního procesu, byli schopni žít v bytě a zapojit se do obyčejného denního života. A to přesto, že mezi negativní faktory bezdomovství patří sociální izolace a psychické a fyzické strádání a také nebezpečí, které jim ve squatech, sklepech, kontejnerech a stokách hrozí. I přes nabízenou v ubytovnách pro bezdomovce mnohdy odmítají využívat s tím, že to buď zvládnou sami nebo nechtějí respektovat pravidla zařízení, či se obávají ostatních spolubydlících.

⁸ Hart, P., Hartlová, H.: Psychologický slovník. Praha, 2000, s. 73

„**Faktory objektivního charakteru** mohou působit např. dodržování lidských práv, na zachování integrity práva a respektování zásady rovných příležitostí pro všechny občany, na vzdělanosti a kvalifikaci občana. Objektivní faktory působí rovněž na boj s nezaměstnaností, s vyloučením, na sociální ochranu, na zabezpečení ve stáří a v nemoci, na začleňování mládeže do trhu práce.

Faktory subjektivní:

- a) faktory materiální (ztráta bydlení, nejisté bydlení, ztráta zaměstnání, dlouhodobá nezaměstnanost, nedostatečné příjmy, zadluženost, neschopnost obhospodařovat vlastní rozpočet, tragická událost ve formě ztráty živitele, majetku apod.)
- b) faktory vztahové (změny struktury rodiny, rodinné nebo manželské problémy, diskriminace ženy, porušené vztahy mezi partnery, mezi rodiči a dětmi, mezi dětmi a rodiči, rozvod manželů, rozchod partnerů žijících v konkubinátu, rozdělení nebo rozpad rodiny, násilí v rodině, sexuální zneužívání a znásilnění, osamělost),
- c) faktory osobní (mentální retardace, duševní či tělesná choroba, nesamostatnost, osamělost, invalidita, alkoholismus a další závislosti, hráčství, sociální nezralost),
- d) faktory institucionální (propuštění z ústavu, z vězení, opuštění dětského domova).⁹

Bezdomovce lze v podstatě rozdělit do tří základních skupin:

- a) zjevné bezdomovství,
- b) skryté bezdomovství,
- c) potenciální bezdomovství

Sice nejviditelnější, ale současně i nejmenší část tvoří skupina zjevných bezdomovců. Osoby žijící na ulici, či přespávající v noclehárnách. Představují opravdu pouze malou část lidí žijících bez trvalého bydliště.

⁹ Hradecká, V., Hradecký, I.: Bezdomovství - extrémní vyloučení. Praha, 1996, s. 43-44

Co se týká ubytoven, bohužel není samozřejmostí, že každý příchozí bude ubytován a bude mu poskytnuto uspokojení základních potřeb v čistém prostředí. V některých ubytovnách nejsou vítáni cizinci, v jiných zase adolescenti. Jiné jsou zase určeny pouze pro ženy nebo muže. Velké množství ubytoven odmítá přijmout toxikomany, či bezdomovce, kteří mají zdravotní problémy. I ženy s dětmi mohou mít často problém najít vhodnou ubytovnu, která jim poskytne přístřeší. Pro ubytovny samotné je v mnohých případech velmi těžké rozhodnout, koho přijmout a koho nechat přečkat noc v nelidských, nám nepředstavitelných podmínkách.

O poznání větší skupinu tvoří bezdomovci skrytí, mezi které patří lidé bez domova, kteří nevyužívají služby veřejné nebo charitativní k nalezení noclehu, a to z důvodu, kterému rozumí jen oni sami. Neustále střídají svá dočasná obydlí a hledání dalších možných útočišť je víc a víc vysiluje a vyčerpává, až se nakonec přeci jen objeví u dveří ubytovny nebo prostě tam, kde každý jiný zjevný bezdomovec.

Poslední skupinu, skupinu potenciálních bezdomovců, tvoří velká část naší populace. Zejména v dnešní nejisté době. Jsou to lidé s různými problémy rodinného, či osobního charakteru, přespávající u příbuzných a přátel. Lidé žijící v těžkých životních podmínkách, kteří mají co dělat, aby si udrželi byt. Každý den žijí ve strachu, že o něj mohou kdykoliv přijít. Mezi potenciální bezdomovce se řadí i lidé, kteří čekají na propuštění z vězení, ústavu, či dětského domova. Odchovanci dětských domovů jsou často bez pracovních návyků, nemají praxi, vzdělání, zázemí a kvalifikaci. Jsou nepřipraveni na samostatný život a snadno se stávají členy skupin, které je mohou využívat nebo vydírat.

Příčiny bezdomovství mužů a žen jsou samozřejmě odlišné.

U mužů převládají faktory:

- a) materiální (nízké příjmy, ztráta zaměstnání nebo bytu)
- b) osobní (alkoholismus či jiná závislost, stáří, nemoc)

U žen tuto tragédii často způsobí faktory vztahové. Problémy v partnerských vztazích v kombinaci s násilím ženy řeší bezdomovstvím skrytým, kdy přespávají u rodičů, přátel a nutno zdůraznit, že s sebou mají často i své děti, a to i v případech zjevného bezdomovství.

„Převládající názor, že dospělý člověk je osobně odpovědný za svůj život a za životní úroveň své existence, není dostatečně zdůvodnitelný. Poruchy procesu socializace a adaptace, bariéry mezilidských vztahů, nemoc, duševní nebo tělesné postižení, stáří a jiné příčiny brání mnohým žít „odpovědně“, uplatnit svou osobnost a žít plnohodnotně po celou délku svého života. Sociální proces ovlivněný nejen ekonomikou a politikou, ale i filosofií, kulturou a morálními principy, silně působí na každého jedince, ale ne každý unese tíhu záporných jevů a činitelů.“¹⁰

1.3.3 Romové

Sociální vylučování romské komunity není nic nového, protože „specifickou roli v sociálním vyloučení hraje etnicita, zejména etnicita přisouzená. Podstatná část obyvatel Česka se nesprávně domnívá, že v případě sociálního vyloučení se jedná primárně o problém etnický, nikoliv sociální. Zjednodušeně řečeno, že důvodem chudoby a sociálního vyloučení části romské populace není její sociální situace, ale etnický původ. Přitom v současné době je již zřejmé, že ne všichni Romové v České republice žijí v prostředí sociálního vyloučení a ne každý, kdo se v podmínkách sociálního vyloučení nalézá, je Rom.“¹¹

Připomeňme si situaci před rokem 1989, kdy převážná většina Romů měla zaměstnání, protože skutečnost, že někdo nemá práci, byla posuzována jako trestný čin, nejčastěji příživnictví. V tomto smyslu se doba o své občany dobře starala, každému vytvořila pracovní místo a dala mu možnost pracovat. Díky tomu i Romové s nízkou kvalifikací měli

¹⁰ Hradecká, V., Hradecký, I.: Bezdomovství - extrémní vyloučení. Praha, 1996, s. 31-32

¹¹ <http://www.socialni-zaclenovani.cz/co-je-socialni-vyloucení> ; 12.6.2012

své zaměstnání, muži jako dělníci a ženy jako uklízečky nebo pomocnice v kuchyni. Každý měl své místo podle jeho možností. Romové tedy logicky na tuto dobu vzpomínají s nostalgií.

Po revoluci už to se zaměstnáním nebylo tak dobré, a to nejen pro Romy, ale ani pro ostatní příslušníky české národnosti. Přišla doba sociálních dávek, na práce, které do té doby vykonávali Romové, si zaměstnavatelé začali najímat ještě levnější Ukrajince a Romové u nás přestávali mít uplatnění. Práci si sice hledali, ale marně, dostali tedy sociální dávky. Dávky ale dostali, i když si práci nehledali a navíc po nich nikdo nic nechtěl, nebyly pro ně žádné podmínky, nebylo potřeba žádné rekvalifikace. Na druhou stranu ani firmy, které potenciální zaměstnance diskriminovali pro jejich romský původ a odmítli je přijmout, nikdo nepostihoval. Vznikl začarovaný kruh a „rostla generace těch, kteří v dospělosti už práci nenašli a stali se závislými na dávkách. Někteří si snadno zvykli, jiní rezignovali. Výsledkem je dnešní generace náctiletých, kteří v některých lokalitách často skutečně netuší, co to vlastně normální práce je. S tím jde ruku v ruce kriminalita a napětí.“¹²

Romská populace se tedy vyznačuje velkou mírou dlouhodobé a opakované nezaměstnanosti, k čemuž může přispívat například i to, že „nejsou-li podmínky k účasti na trhu práce rovnoprávné, dochází k exkluzi na dvou sociálních úrovních: první z nich je vnucená a postupně i přijatá exkluze těch, kteří nemají šance na dobré příležitosti, zjevná ve formě jejich rezignace na tržní soutěž. Vedle toho dochází k odmítání většinové společnosti participovat na solidaritě s těmi, kteří na účast ve společném systému ‚tržní hry‘ rezignovali. Principy solidarity, občanství a demokracie jsou ohroženy.“¹³

Když se znovu vrátím do bývalého režimu před rokem 1989, tak je zřejmé, že Romové nebyli nuceni ke zvyšování kvalifikace či rozšiřování vzdělání, naopak byli s naprostou pravidelností zařazováni do zvláštních škol („Za umístováním romských žáků do zvláštních škol stála často klasifikovaná ‚zaostalost‘, či v lepším případě školní nezra-

¹² <http://banga.blog.idnes.cz/c/262472/Socialni-vyloucení-Romu-Za-velkou-cast-problemu-si-muze-cesky-stat.html> ; 12.6.2012

¹³ Šimíková, I., Vašečka, I., a kol.: Mechanismy sociálního vyčleňování romských komunit na lokální úrovni a nástroje integrace. Brno, 2004, s. 29

lost. Nicméně v mnoha případech bylo skutečnou příčinou limitované zvládnání jazyka majority v rámci romských rodin, které tehdy přišly ze segregovaných romských osad rurálních oblastí Slovenska.¹⁴), což je bohužel už předurčovalo k horšímu zaměstnání. To ale bývalý režim příliš neřešil a jak se později ukázalo, Romové tímto byli ještě více handicapováni, v už tak ne příliš dobrém postavení na trhu práce.

Evropský soud pro lidská práva ve Štrasburku v roce 2007 uznal, že v České republice dochází k diskriminaci romských žáků a k neoprávněnému umístování těchto dětí do zvláštních škol, do škol pro děti s postižením. Součástí rozsudku bylo konstatování, že jazyková vybavenost romských dětí nemůže být považována za podnět k rasové segregaci. Česká republika tímto byla vyzvána k okamžitému ukončení takovéto praxe a k zavedení opatření k ukončení diskriminace romských dětí.

K umístování romských žáků do zvláštních škol často dochází kvůli averzi základních škol k těmto žákům, tlaku rodičů neromských dětí a často i rodičů dětí romských, kteří si myslí, že zvláštní škola bude pro jejich dítě to nejlepší řešení. Ať je to jak chce, pro budoucí život těchto dětí, je zvláštní škola velmi špatným začátkem a nese s sebou velké nevýhody.

Bydlení romských rodin se vyznačuje velice nízkou kvalitou, byty jsou malé, staré a přeplněné členy domácnosti. Jedná se převážně o byty nájemní, které jsou nedostatečnou péčí města zdevastované. Byty jsou špatně vytápěny nebo je tam např. nedostatečné osvětlení a vlhkost, což může způsobovat špatný zdravotní stav nájemníků. Byty jsou také naprosto nevhodné pro přípravu dětí do školy. Děti nemají svůj vlastní dětský pokoj, musí se učit v kuchyni nebo jednoduše v místnosti, která je právě k dispozici.

Co se týká přeplněnosti bytů, tak tady je situace opravdu vážná, na jednu každou místnost připadají zhruba 4 osoby. Ovšem v romských bytech je i kuchyň místnost určená ke spánku. Z tohoto důvodu musí chodit spát všichni ve stejnou dobu a ráno se zase vše ze spacího prostoru změnit na obývací. Důvod, proč v bytech přebývá tolik osob je ten, že děti

¹⁴ Šimíková, I., Vašečka, I., a kol.: Mechanismy sociálního vyčleňování romských komunit na lokální úrovni a nástroje integrace. Brno, 2004, s. 28

i v dospělosti zůstávají bydlet u svých rodičů a také, že v případě nouze příbuzných si je k sobě automaticky nastěhují.

Konceptualizace chudoby podle Šimíkové, Vašečka a kol.¹⁵ je rozdělena do tří konceptů:

Koncept relativní chudoby

Jádrem úvahy o relativní chudobě je to, že chudý člověk je takový, který nemá zdroje a prostředky na to, aby žil v takovém životním standardu, který je v dané společnosti obvyklý a jeho příjmy jsou pod průměrem dané společnosti. Člověk je tedy chudý vždy ve vztahu k ostatním a záleží na standardu, který je v dané společnosti nastaven.

Koncept absolutní chudoby

Je to protiklad chudoby relativní, není tedy závislá na standardu převládajícím ve společnosti. Je to spíše přežívání než žití. Příjmy lidí žijících v absolutní chudobě, pokrývají pouze základní biologické potřeby jako je voda, strava, přístřešek a ošacení.

Koncept subjektivní chudoby

Je to osobní pohled daného člověka na situaci, ve které se právě nachází. Jeho pocit chudoby může vyplývat i z událostí, které ho potkaly: ztráta zaměstnání, nedostatečný příjem nebo cokoli co má za následek zhoršenou finanční situaci.

Koncept objektivní chudoby

„Objektivní pohled na chudobu vychází z politického a sociálního konsenzu. Je v podstatě linií, které se drží náš sociální stát při konstrukci institutu životního minima,

¹⁵ Šimíková, I., Vašečka, I., a kol.: Mechanismy sociálního vyčleňování romských komunit na lokální úrovni a nástroje integrace. Brno, 2004, s. 72

keré má domácnostem zajišťovat život nad hranicí společensky uznaného minimálního standardu.“¹⁶

1.3.4 Osoby se zdravotním postižením

„V naší společnosti se nachází skupina osob, u kterých v důsledku (chronického) onemocnění či postižení dochází ke změnám či omezení v různých oblastech jejich života. Jedná se o postižené či zdravotně postižené osoby, jak se v českém názvosloví používá.

Problematikou postižených jedinců se zabývají jak nejrůznější vědecké disciplíny (medicína, speciální pedagogika, psychologie apod.), tak i oblast politiky, např. resort sociální, zdravotní, školní, politika trhu práce a mnoho dalších, kteří se ve svých opatřeních musí zaměřit i na tuto skupinu naší společnosti.

Z analýzy české i zahraniční odborné literatury vyplývá určitá nejednotnost v užívání pojmu postižení, postižený člověk, člověk s postižením. Obecně lze říci, že neexistuje jednotná definice pojmu postižení ani v České republice, ani v žádné z evropských zemí. Je však patrný posun od označování osob s postižením: již nemluvíme o postiženém, nýbrž o člověku, osobě, jedinci s postižením. Také došlo ke změně paradigmatu, kdy se při definování osob s postižením, již nezabýváme jejich postižením, jejich nedostatky, nýbrž jejich potenciálem a potřebou pomoci a podpory.“¹⁷

Ze všech tří skupin ohrožených sociálním vyloučením, o kterých se v bakalářské práci rozepisují, jsou lidé se zdravotním postižením považováni za skupinu nejohroženější.

Lidé se zdravotním postižením jsou na trhu práce často znevýhodňováni. Důvodů je mnoho. Někteří lidé se zdravotním postižením nám ale svým životem dokazují, že vše je individuální. Ne všichni lidé s postižením potřebují speciální péči, pomoc, výjimky a zacházení, aby byli uplatnitelní. Avšak právě uplatnění osob se zdravotním postižením na trhu práce, je nejčastější kámen úrazu.

¹⁶ Šimíková, I., Vašečka, I., a kol.: Mechanismy sociálního vyčleňování romských komunit na lokální úrovni a nástroje integrace. Brno, 2004, s. 73

¹⁷ Procházková, L.: Podpora osob se zdravotním postižením při integraci na trh práce. Brno, 2009, s. 8

Důvody znevýhodnění na trhu práce mohou být například: zdravotní - nemožnost vykonávat některé funkce, snížená schopnost učení a komunikace, nejistota, podceňování, strach, nízká kvalifikace, absence praxe, chybějící nabídka možnosti rekvalifikace přímo pro osoby se zdravotním postižením, špatné posouzení potenciálního zaměstnavatele na schopnosti a dovednosti daného jedince, chybějící výchova k pozitivnímu vnímání osob se zdravotním postižením, špatná situace na trhu práce, málo vhodných a volných míst, bariéry ve většině budov, strach zaměstnavatelů, podnikatelská rizika, neinformovanost veřejnosti nebo osobní důvody.

Shrnutí

Je zřejmé, že do obtížné životní situace se může dostat kdokoli z nás, a to z různých příčin. Záleží na tom, jak si pak jednatel či rodina dokáže s krizovou situací poradit. Zda ji bude umět řešit nebo se mu nebude dařit vše překonat, a pak je otázka, jak bude žít dál. Toho, co může přivést člověka ke krizi je velký výčet. Do popředí se však řadí dlouhodobá nezaměstnanost. Tito lidé jsou v první řadě nejvíce ohroženi sociálním vyloučením. Tento problém je v dnešní době nejmarkantnější. S tímto souvisí finanční zabezpečení jednotlivce i celé rodiny, schopnosti hradit základní potřeby včetně nájmu za bydlení. K tomu ovšem přibývá i psychická stránka věci a propad v sociálním statusu každého člověka, jeho životní úrovně. Pokud životní krize trvá dlouho a člověku se ji nedaří zvládat, často se pak uchyluje ke konzumaci alkoholu, který stav věci jen zhoršuje. Tady je už jen krůček k tomu, aby se tito lidé začali propadat na samé dno a dostávají se pak na onen „okraj společnosti“.

2 TYPY FORMY POMOCI

Osobám v nepříznivé sociální situaci, které jsou ohroženy nebo stigmatizovány sociálním vyloučením a žijí na okraji společnosti je možné pomoci různými způsoby. Záleží na individuálním případě a schopnosti konkrétní osoby. Mezi formy pomoci lze zařadit především:

- bezplatné sociální poradenství
- bezplatné právní poradenství
- služby sociální prevence
- služby sociální péče
- doprovod na různé instituce při prosazování svých práv a zájmů
- zajištění ubytování, stravy
- pomoc při zajištění chodu domácnosti
- pomoc při hledání zaměstnání
- finanční pomoc formou dostupných sociálních dávek apod.

Mezi základní pomoc patří sociální poradenství, které poskytuje informace k řešení nepříznivé sociální situace. Další je tzv. odborné sociální poradenství, které je zaměřeno na jednotlivé okruhy sociálních skupin osob v občanských poradnách, manželských a rodinných poradnách, poradnách pro seniory, poradnách pro osoby se zdravotním postižením, poradnách pro oběti domácího násilí. v těchto poradnách se zaměřují na klienty s jejich specifickým problémem a pomáhají jej řešit. Samozřejmě, že je zde základní předpoklad, a to, že klient o takovou pomoc sám požádá a chce problém řešit. Důležitá je však jeho spolupráce. Žádná poradna nevyřeší problém za klienta, jen mu pomáhá najít tu správnou cestu, jak vše zdárně vyřešit. Tyto poradny jsou převážně bezplatné, což je pro klienty sociálně slabé velmi významný fakt.

Občanská sdružení, která se zaměřují na osoby na okraji společnosti musí k těmto lidem přistupovat velmi trpělivě, ale důsledně. Tito lidé nemají schopnost, jako většina populace, se o sebe postarat, neumějí jednat s úřady, s jinými lidmi. Žijí na okraji společ-

nosti v tzv. vyloučených lokalitách, převážně jsou označováni, jako „nepřizpůsobiví občané“ a ostatní s nimi také takto velmi často jednají. Proto je pro ně velmi důležité, že se jich někdo kompetentní ujme a pomůže jim v řešení jejich problémů. Ne vždy se to však podaří. Jak je již shora uvedeno, záleží na každém jednotlivém jedinci a jeho vůli.

Služby sociální péče napomáhají lidem zajistit takovou soběstačnost, aby se mohli co nejlépe zařadit do běžného života ve společnosti, případně zajistit jim důstojné prostředí a zacházení.

Mezi služby sociální péče patří zejména:

- 1) *Služby sociální prevence* napomáhají zabránit sociálnímu vyloučení osob, které jsou tímto ohroženy pro krizovou sociální situaci, životní návyky a způsob života vedoucí ke konfliktu se společností, sociálně znevýhodňující prostředí a ohrožení práv a oprávněných zájmů trestnou činností jiné fyzické osoby. Cílem služeb sociální prevence je napomáhat osobám k překonání jejich nepříznivé sociální situace a chránit společnost před vznikem a šířením nežádoucích společenských jevů.
- 2) *Azylové domy* poskytují služby na přechodnou dobu osobám v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení.
- 3) *Domy na půl cesty* poskytují pobytové služby zpravidla pro osoby do 26 let věku, které po dosažení zletilosti opouštějí školská zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy, popřípadě pro osoby z jiných zařízení pro péči o děti a mládež, a pro osoby, které jsou propuštěny z výkonu trestu odnětí svobody nebo ochranné léčby.
- 4) *Kontaktní centra* jsou nízkoprahová zařízení poskytující ambulantní, popřípadě terénní služby osobám ohroženým závislostí na návykových látkách. Cílem služby je snižování sociálních a zdravotních rizik spojených se zneužíváním návykových látek.
- 5) *Krizová pomoc* je terénní ambulantní nebo pobytová služba na přechodnou dobu poskytovaná osobám, které se nacházejí v situaci ohrožení zdraví nebo života, kdy přechodně nemohou řešit svoji nepříznivou sociální situaci vlastními silami.

- 6) *Nízkoprahová denní centra* poskytují ambulantní, popřípadě terénní služby pro osoby bez přístřeší.
- 7) *Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež* poskytují ambulantní, popřípadě terénní služby dětem ve věku od 6 do 26 let ohroženým společensky nežádoucími jevy. Cílem služby je zlepšit kvalitu jejich života předcházením nebo snížením sociálních a zdravotních rizik souvisejících se způsobem jejich života, umožnit jim lépe se orientovat v jejich sociálním prostředí a vytvářet podmínky k řešení jejich nepříznivé sociální situace.
- 8) *Noclehárny* poskytují ambulantní služby osobám bez přístřeší, které mají zájem o využití hygienického zařízení a přenocování.
- 9) *Sociálně aktivizační služby pro seniory a osoby se zdravotním postižením* jsou ambulantní, popřípadě terénní služby poskytované osobám v důchodovém věku nebo osobám se zdravotním postižením ohroženým sociálním vyloučením.

2.1 Pomáhající organizace

Pomáhajících orgánů a organizací je v České republice nespočet. Záleží však na lokalitě a problémech s ní souvisejících. Jak už to bývá, tak ve větších městech, kde je větší anonymita, je i více problémů. Vzhledem k tomu, že pocházím z Brna, zaměřím se na město Brno. Město Brno je v České republice druhé největší město, a tak se zde nabízí také celá řada různých druhů pomoci, a to jak pro děti, mládež, rodiny, tak i pro osoby s tělesným či mentálním postižením, pro seniory, pro osoby v sociální krizi a bez přístřeší, a také pro etnické menšiny a cizince.

Mezi nejznámější organizace v Brně patří zejména:

- 1) *Liga za práva vozičkářů, o.s.* - poskytuje služby lidem se zdravotním postižením. Posláním organizace je začleňování těchto osob do společnosti. Lidé se zdravotním postižením mají možnost využívat služby osobní asistence, získat nové znalosti a dovednosti, které jim pomohou k aktivnímu zapojení do společnosti.

- 2) *Občanská poradna Brno o.s.* - poskytuje rady, informace a pomoc všem lidem, kteří se ocitli v nepříznivé sociální situaci nebo jim taková situace hrozí, neznají svá práva a povinnosti, dostupné služby nebo nejsou schopni vyjádřit své potřeby a hájit své oprávněné zájmy. Je nezávislým místem důvěrné a nestranné pomoci a provází občany při jejich obtížích.
- 3) *Dům na půl cesty* - je určen pro dívky od 19 do 26 let, které odchází z dětského domova nebo z pěstounské péče. Posláním Domu na půl cesty je usnadnit dívkám, které nemají podporu vlastní rodiny a nejsou schopny se započítím samostatného života. Cílem je vychovat z dívek samostatně fungující dospělé lidi, kteří se o sebe dokáží sami postarat.
- 4) *Armáda spásy* - je mezinárodní křesťanskou organizací. Usiluje o rovný přístup bez ohledu na pohlaví, rasu, vzdělání, stav a názor uživatele o individuální přístup ke každému uživateli. Pracuje s jednotlivcem a jeho konkrétními potřebami. Mezi hlavní pomoc patří Azylový dům pro osoby bez přístřeší. Je zde možnost ubytování ve 2-4 lůžkových pokojích, celodenní strava, podmínky k hygieně atd. Také je zde k dispozici Noclehárna, která poskytuje služby pro osoby v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení. Uživatelům poskytuje přenocování ve 2-12 lůžkových pokojích, snídaní a hygienické podmínky. Další ze služeb je tzv. Nízkoprahové denní centrum, kde je uživatelům poskytnut hygienický servis, nabídka obnošeného šatstva, chléb a polévka.
- 5) *Azylový dům na Křenové 20 v Brně* se zaměřuje na pomoc člověku, který se ocitl v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení. Jeho výhodou je, že na adrese azylového domu sídlí také sociální kurátoři Magistrátu města Brna, kteří mohou pomoci efektivně a komplexně pomoc při řešení jejich složité situace.
- 6) *Dům sociální prevence na ul. Podnásepní 20 v Brně* je další pomocí poskytování ubytování občanům bez přístřeší, a to na doporučení sociálních kurátorů Magistrátu města Brna.
- 7) *Noclehárna na ul. Vídeňské 4 v Brně* poskytuje pomoc při uspokojování základních potřeb, a to mužům ve věku nad 18 let.

- 8) *Středisko osobní hygieny Rumiště 11 v Brně* je službou dostupnou pouze na doporučení sociálního kurátora Magistrátu města Brna. Je dostupná pro muže i ženy od 18ti let. Jsou zde k dispozici sprchy a odpočinková místnost. Zařízení slouží k očištění a hygieně, prevenci šíření kožních nemocí pro sociálně nepřízpůsobené osoby.
- 9) *Azylový dům pro mladistvé ul. Celní 3 v Brně* – o tomto se rozepisují širěji dále.
- 10) *Azylový dům pro matky s dětmi na ul. Heyrovského 11 v Brně, Azylový dům pro matky s dětmi na ul. Staňkova 47 v Brně a Domov pro matky s dětmi Zvonek na ul. Terezy Novákové 62a v Brně* – všechny tyto azylové domy poskytují pomoc osamělým matkám s dětmi, které se ocitly v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení.
- 11) *Drom, romské středisko na ul. Bratislavská 41 v Brně* – se zaměřuje na občany ohrožené sociálním vyloučením. Drom pomáhá při získávání a upevňování základních sociálních, zdravotních kulturních a společenských návyků a vytváření předpokladů pro společenskou integraci těchto občanů. Hlavním posláním je zmírňovat rizika sociálního vyloučení a napomáhat zlepšení životní situace osob ohrožených sociálním vyloučením prostřednictvím nabídky sociálních služeb: nízko-prahového zařízení pro děti a mládež, terénních programů a dalších aktivit.
- 12) *IQ Roma servis, o.s.* – je organizace, která se zaměřuje na mapování a analýzu potřeb a zdrojů místních sociálně vyloučených a sociálním vyloučením ohrožených osob, zejména Romů, a na vytváření podmínek a příležitostí k podpoře a zvyšování jejich občanských, sociálních, ekonomických, vzdělávacích a pracovních příležitostí a úspěchů.
- 13) *Středisko integrace menšin* - služby jsou určeny dětem, které mohou být na základě odlišné etnické či kulturní příslušnosti nebo na základě sociálního postavení vyloučeny ze vzdělávání. Jde o děti, které vyrůstají v prostředí odlišném od prostředí běžných rodin většinové společnosti. Cílovou skupinou jsou děti a mládež ve věku od 6 do 26 let ohrožené společensky nežádoucími jevy, imigranti a azylanty, osoby žijící v sociálně vyloučených komunitách, osoby, které vedou rizikový způsob života nebo jsou tímto způsobem života ohroženy rodiny s dětmi etnické menšiny.

- 14) *Sdružení občanů zabývajících se emigranty (SOZE)* - jejich posláním je poskytovat pomoc uprchlíkům a cizincům přicházejícím do České republiky.
- 15) *Azylový dům pro cizince na ul. Vranovská 48 v Brně* – poskytuje pomoc cizincům a uprchlíkům - osamělým rodičům s dětmi, osamělým ženám, rodinám při překonávání krizové sociální situace nebo hrozícího sociálního vyloučení. Základním cílem je poskytnutí ubytování těmto klientům.

Shora jsem uvedla výčet několika organizací, které se zabývají pomocí lidem v krizové situaci. Je však celá řada dalších možností, jako jsou např. různé ubytovny apod.

2.2 Centrum sociální prevence pro mládež

Centrum sociální prevence bylo zřízeno v lednu 1994 a dosud poskytlo pomoc velkému množství mládeže. Jedná se o internátní zařízení pro mladistvé a mladé dospělé ve věku od 15 do 25 let, kteří mají výchovné nebo sociální problémy. Pobyt je zde zásadně dobrovolný, tzn. že s ním musí souhlasit i mladiství a nestačí jen žádost rodičů. V zařízení jsou nízké finanční náklady za ubytování a stravování, proto umožňuje pobyty i klientům ze sociálně slabých rodin.

V CESOP jsou zaměstnání speciální pedagogové, psychologové a sociální pracovníci, kteří se svým klientům věnují v maximální míře. Jejich cílem je, aby tito klienti nepáchali trestnou činnost, případně aby nepáchali další trestnou činnost, aby klienty podporovali v rozvíjení jejich pozitivních schopností a návyků, aby se tak úspěšně začlenili do společnosti. Klienti jsou ubytováni v třílůžkových pokojích a mají možnost využívat PC učebnu s hry i výukovými programy ke zvládnutí učiva. Také mají k dispozici posilovnu, hřiště, hernu s biliardem, keramickou, stolařskou a zámečnickou dílnu. Všichni klienti, kteří jsou v CESOP ubytováni, jsou povinni aktivně se zapojovat do života komunity, respektovat výchovná opatření směřující k dosažení stanoveného cíle a zodpovědně přistupovat k přípravě na budoucí povolání či k docházce do zaměstnání.

Pro mládež s výchovnými a výukovými problémy od 15 do 18 let jsou připraveny programy na celkové zlepšení výuky a docházky do školy na přípravu na budoucí povolání. Pracovníci CESOP usilují o to, aby klienti úspěšně dokončili učební proces, neboť nedokončená kvalifikace představuje v jejich budoucnosti celoživotní sociální problém.

Pro mládež do 25 let po skončení ústavní výchovy nebo výkonu trestu odnětí svobody je v CESOP možnost společného ubytování ve čtyřlůžkových pokojích. Toto ubytování se většinou poskytuje na dobu 6 měsíců s možností prodloužení až do vyřešení sociálního problému, většinou těm, kteří nemají odpovídající rodinné zázemí. Těmto klientům je poskytována pomoc při zprostředkování zaměstnání, podle možností jsou zajišťovány rekvalifikační kurzy, také mají možnost absolvovat výcvik v sociálních dovednostech, účastnit se zájmových, kulturních a sportovních aktivit. Klienti jsou směřováni k schopnosti dobře hospodařit s finančními prostředky, které získali z pracovní činnosti a postupně je od nich vyžadována samostatnost a hlavně aktivní přístup k řešení svých problémů. Své problémy mohou konzultovat s psychologem, právníkem nebo sociálním pracovníkem, aby tak měli možnost poradit se s odborníky.

Do CESOP nejsou klienti přijímáni automaticky. Musí projít vstupní komplexní psychologickou diagnostikou. CESOP má možnost přijetí klienta odmítnout, a to zejména pro závažné narušení osobnosti, z důvodu psychiatrické zátěže, závislosti na návykových látkách, nesplnění věkové hranice apod. v těchto případech je však možná ambulantní spolupráce.

CESOP má následující preventivní programy:

- 1) Program neodkladné pomoci

Do tohoto programu mohou být přijaty i děti od 13 let, mladiství a mladí dospělí do 25 let, kteří se nacházejí v kritickém fyzickém či psychickém stavu (zanedbání, opuště-

ni, jsou na útěku z domova, vykazují známky týrání apod.). Všechny služby CESOP poskytuje těmto klientům zdarma včetně ubytování a stravy.

2) Program azylové péče

Do tohoto programu jsou zařazováni klienti od 18 do 25 let v některých případech i mladší 18 let, kteří mají především sociální problémy. Většinou se jedná o klienty, kteří ukončili ústavní nebo ochrannou výchovu a kteří nemají možnost vrátit se do své rodiny či jiného vhodného prostředí. Azylová péče je také poskytována osobám po návratu z výkonu trestu odnětí svobody a osobám bez přístřeší. Tito klienti si však již musí částečně služby v CESOP hradit sami, a to zejména ubytování a stravu. Ostatní služby jsou však zdarma.

3) Program preventivně výchovné péče

Do tohoto programu jsou zařazováni klienti od 15 do 25 let, u kterých se objevují výukové či výchovné problémy, a kteří nemají funkční rodinu, která by jim zabezpečila řádný rozvoj osobnosti. Dále jsou do programu zařazováni klienti, kteří byli podmíněčně propuštěni z ústavní nebo ochranné výchovy a mladiství a dospělí do 25 let, kteří byli podmíněčně propuštěni z výkonu vazby či výkonu trestu odnětí svobody. V tomto programu zpracovává kmenový vychovatel „resocializační plán“, který je důležitý pro práci s klientem. Především je třeba definovat problém, stanovit konečný cíl, stanovit dílčí cíle a metody, které budou použity pro dosažení cíle. Kmenový vychovatel také sleduje studijní či pracovní výsledky klienta, vede klienty ke společensky přijatelnému chování a využívání volného času v rámci volnočasových aktivit, aby byli schopni zařadit se do běžného života bez větších potíží.

4) Program zvýšené výchovné péče

Do tohoto programu jsou zařazováni klienti od 15 do 25 let se závažnějšími poruchami chování. Jedná se zejména o mladistvé klienty, kteří byli zařazeni do programu preventivní výchovné péče a u nichž se v průběhu doby projeví tyto závažné poruchy chování. Také jsou sem zařazováni mladiství a dospělí do 25 let, proti kterým se vede trestní řízení nebo kterým soud uložil alternativní trest (dohled, narovnání, obecně prospěšné práce spod.) a nebo mladiství a dospělí do 25 let, u nichž byla diagnostikována porucha osobnosti, lehké stupně oligofrenie a klienti abstinující, kteří úspěšně absolvovali odvykací

léčbu drogové závislosti. I zde zpracovává kmenový vychovatel „resocializační plán“ stejně, jako u předchozího programu. U programu zvýšené výchovné péče se jedná pouze o dočasné výchovné opatření.

Při CESOP je zřízen „Klub“, který je pro mládež z ulice ve věku od 15 do 25 let. Cílem je zde nabídnout mládeži alternativní formy trávení volného času. Klub má bar, kde se podávají pouze nealkoholické nápoje a malé občerstvení. Pro členy klubu jsou k dispozici stolní hry, elektronické šipky, hudební nástroje, TV, video a audiotechnika, biliard, diskotéky a hudební produkce. Jsou zajišťovány i výjezdní akce s horskými koly, stany a výstrojí, která je k tomu potřeba. V klubu je také zdarma posilovna včetně sociálního zázemí. Konzumace nebo vnášení jakýchkoliv drog a alkoholu je zakázáno. V provozní době je v klubu přítomen pracovník, který může návštěvníkům poskytnout radu nebo jinou pomoc při řešení jeho problému.¹⁸

2.3 Životní minimum a sociální potřebnost

Mezi nezbytnou pomoc patří také pomoc finanční. Zákon č. 463/1991 Sb., o životním minimu, v platném znění, stanoví jako společensky uznanou minimální hranici příjmů občana, pod níž nastává jeho hmotná nouze. Podle tohoto zákona občanům, jejichž příjmy nedosahují životního minima a kteří si nemohou tyto příjmy zvýšit vzhledem k věku, zdravotnímu stavu nebo z jiných vážných důvodů vlastním přičiněním, zejména vlastní prací, se poskytuje pomoc.

Za životní minimum občana nebo občanů, jejichž příjmy se posuzují společně, se považuje úhrn částek stanovených tímto zákonem k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb a k zajištění nezbytných nákladů na domácnost.

¹⁸ <http://cesop.xf.cz/final/index1.php?id>

Za částku potřebnou k zajištění výživy a ostatních základních potřeb občana se považuje

- a) 1 750 Kč, jde-li o dítě do 6 let věku,
- b) 1 950 Kč, jde-li o dítě od 6 do 10 let věku,
- c) 2 310 Kč, jde-li o dítě od 10 do 15 let věku,
- d) 2 530 Kč, jde-li o nezaopatřené dítě od 15 do 26 let věku,
- e) 2 400 Kč u ostatních občanů.

Za částku potřebnou k zajištění nezbytných nákladů na domácnost se považuje

- a) 2 020 Kč, jde-li o jednotlivce,
- b) 2 630 Kč, žijí-li v domácnosti 2 osoby,
- c) 3 260 Kč, žijí-li v domácnosti 3 nebo 4 osoby,
- d) 3 660 Kč žije-li v domácnosti 5 nebo více osob.¹⁹

Kdo se považuje za sociálně potřebného stanoví zákon č. 482/1991 Sb., o sociální potřebnosti, v platném znění. Podle tohoto zákona se občan považuje za sociálně potřebného, jestliže jeho příjem nedosahuje částek životního minima stanovených zvláštním zákonem a nemůže si tento příjem zvýšit vzhledem ke svému věku, zdravotnímu stavu nebo z jiných vážných důvodů vlastním přičiněním. V zákoně je uvedeno přesné vymezení za jakých okolností se občan považuje za sociálně potřebného. Jedná se tedy především o občana, jehož příjem nedosahuje částek životního minima. Pokud se nejedná o matku samoživitelku, která je na rodičovské dovolené, je jednou z podmínek u jednotlivce to, že je veden jako uchazeč o zaměstnání v evidenci uchazečů o zaměstnání. Pokud ovšem občan vedený v evidenci uchazečů o zaměstnání neprojevuje snahu zabezpečit si zvýšení příjmu vlastní prací, nepovažuje se za sociálně potřebného.²⁰

Dávkám na zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb občana a dávkám potřebných k zajištění nezbytných nákladů na domácnost podle zákona o životním minimu předcházejí dávky státní sociální podpory podle zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, v platném znění.

¹⁹ Zákon č. 463/1991 Sb., o životním minimu

²⁰ Zákon č. 482/1991 Sb., o sociální potřebnosti

Státní sociální podporou se stát podílí na krytí nákladů na výživu a ostatní základní osobní potřeby dětí a rodin a poskytuje ji i při některých dalších sociálních situacích. Státní sociální podpora se ve stanovených případech poskytuje v závislosti na příjmu.

Mezi dávky státní sociální podpory patří:

- a) přídavek na dítě,
- b) příspěvek na bydlení,
- c) porodné,
- d) rodičovský příspěvek,
- e) pohřebné.

Také dle tohoto zákona musí občané splňovat řadu podmínek, při kterých nárok na příspěvek vznikne.²¹

Shrnutí

Mezi druhy forem pomoci se tedy řadí pomoc finanční, poradenská, ubytovací, materiální a další. Každou pomoc je třeba individuálně zvážit. Některá je pro konkrétní osobu důležitá a dostupná, některá nikoliv. Někomu postačí psychická podpora, někomu stačí poradit, na co má při své situaci nárok a někdo potřebuje dlouhodobou pomoc, jelikož si neumí poradit sám v různých situacích. U těchto lidí se jedná zejména o vyřizování věcí na úřadech, zaměstnání apod. Od toho tu jsou právě shora zmíněné organizace, které jsou lidem v sociální nouzi schopny poradit či poskytnout konkrétní pomoc. Níže uvedu konkrétní obecně prospěšnou společnost, která se zaměřuje na občany, kteří tuto pomoc potřebují dlouhodobě, neboť se ocitli již na okraji společnosti a potřebují pomoc, aby byli schopni vrátit se do běžného života.

²¹ Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře

3 OBČANSKÉ SDRUŽENÍ DNO A PŘENESENÍ JEHO ČINNOSTÍ NA ESEP OBECNĚ PROSPĚŠNOU SPOLEČNOST

V průběhu roku 2012 došlo k rozpadu o.s. Dno z důvodů neposkytnutí dotací na sociální poradenství a časté neplacení klientů za právní služby (podání insolvence, sepsání splátkových kalendářů, podání odporů vůči exekucím atd.). Sociální poradenství převzaly ostatní sociální poradny, nedotažené právní služby klientů byly rozděleny do těchto skupin. ESEP žádné dotace za právní poradenství nepobírá, ale převzal závazek, že pro vlastní pracovníky bude tyto služby poskytovat za odpracované brigády.

- 1) Klienti o.s. Dno pracujících v ESEP o.p.s.- poplatek za služby je jim automaticky srážen z výplaty.
- 2) Klienti o.s. Dno dlužící za právní úkony organizaci - je jim nabídnuto, že si dluh mohou odpracovat v ESEP.
- 3) Noví klienti mající problémy se splácením dluhů a nemající práci - je jim nabídnuta práce v ESEP.
- 4) Klienti, kteří neplatí a nechtějí ani pracovat v ESEP, ti do ESEP bohužel nepřejdou.

Možnost práce ESEP je dvojitým způsobem:

- a) normální právně pracovní vztahy brigádní povahy (dpp, dpč),
- b) pro dlouhodobě nezaměstnané (institut Veřejná služba) v rámci tohoto institutu je klientům nabídnuta možnost dobrovolně pracovat v ESEP a ESEP jim může v rámci této služby zprostředkovat poradenství nebo příspěvky na náklady spojené s výkonem veřejné služby. Je to výhodné pro občany pobírající příspěvky v hmotné nouzi od Úřadu práce.

3.1 ESEP o.p.s. (dále jen "společnost")

Jedná se o neziskovou obecně prospěšnou společnost založenou v dubnu 2008, která poskytuje služby především osobám sociálně vyloučeným, ohroženým sociálním vyloučením a osobám zdravotně postiženým (dále cílová skupina, klienti o.p.s.). Mezi zakladatele této společnosti se řadí také DNO o.s. a Společenství Romů na Moravě o.s.

Tato společnost poskytuje:

- zejména nízkoprahovou výdělečnou činnost osobám z cílové skupiny,
- vzdělávání a výchovu klientů o.p.s. s cílem jejich budoucího sociálního začlenění,
- sociálně právní a psychologické poradenství pro klienty o.p.s.,
- individuální a skupinovou sociální a psychoterapeutickou pomoc klientům o.p.s.,
- asistenční služby pro klienty o.p.s.,
- krátkodobé, krizové ubytování některým klientům o.p.s.,
- aktivní vyhledávání dalšího pracovního uplatnění klientů o.p.s. na trhu práce,
- osvětovou činnost o problémech občanů cílové skupiny,
- přípravu a vzdělávání dalších poskytovatelů služeb pro občany cílové skupiny v jiných organizacích a lokalitách,
- provozování internetových stránek společnosti.

Jeden z hlavních realizovaných projektů společnosti ESEP o.p.s. je „Služba darovaného papíru“. Jedná se o bezplatnou ekologickou aktivitu spočívající v dobrovolném zapojení bytových domů k darování papíru za účelem vytvoření pracovní příležitosti pro sociálně problematickou skupinu lidí. Prostřednictvím darovaného papíru od uživatelů bytových domů se vytváří pracovní příležitosti pro skupinu mladých klientů z Brněnského centra sociální péče. Jedná se o osoby ve věku 15-25 let, které původně pochází z prostředí problémových rodin, a nebo dětských domovů.

Tito klienti mají většinou velký problém zajistit si dostatek finančních prostředků k řešení vlastní sociální situace společensky přijatelným způsobem. Dopadají většinou až na sociální dno. Mají malou nebo vůbec žádnou kvalifikaci, špatné nebo vůbec žádné pracovní návyky a velmi nízkou právní a finanční gramotnost. Proto jsou neúspěšní na trhu práce a dříve či později se stávají obětí kriminální a drogové činnosti, podvodů atp. Každý z těchto klientů má díky této aktivitě šanci získat pracovní návyky a dostat do povědomí jednání s lidmi jako s klientelou, kterou obsluhuje. Klientem jsou osoby, na které musí ve službě zazvonit a slušně je požádat o vpuštění do vchodu jejich domu, aby mohl vynést papír z krabic. Klient denně takto obslouží cca 150 vchodů, takže se dostává do kontaktu s velkým množstvím lidí. Tím získává cennou životní zkušenost v jednání s lidmi a zvedá si sebevědomí důležité pro získání budoucích pracovních příležitostí. Pro naprostou většinu pracovníků se jedná o úplně první pracovní příležitost, ke které dosud nedostávali šanci ani vychování.

3.1.2. Cílové skupiny projektu „Svoz papíru“

A) Osoby do 26 let věku vyrůstající bez rodin

Jde o mladé dospělé (18 – 26 let) žijící s nefunkčními nebo neexistujícími vazbami na rodinu. Jejich sociální znevýhodnění a rizika tvoří především neukončená sociální zralost, nedostatečný výchovný vliv dospělých, nepatologických vzorů, nedostatečné životní a pracovní návyky nutné pro realizaci pozitivních životních cílů, nerozvinuté a nereálné představy o životní orientaci. Často nízká nebo i žádná pracovní kvalifikace, malá schopnost pozitivní sociální komunikace a zvládání sociálních situací a vztahů. Zvýšené riziko postižení sociálně patologickými jevy (patologické závislosti, kriminalita, bezdomovectví, předlužení a exekuční vymáhání zesilující již tak vysoký stupeň ohrožení sociální exkluzí). Sociální práce se opírá o motivační a sociálně diagnostický vstupní rozhovor, jehož cílem je zjistit rozsah individuálních specifických znevýhodnění a možnosti jejich překonání aktivním přístupem klienta.

B) Děti, mládež a mladí dospělí

Jde o mládež, která na rozdíl od předchozí skupiny má ještě funkční vazby na svoji rodinu. Ta však není schopna plnit dostatečně účinně svoji výchovnou sociálně formativní roli. Úkolem resocializační práce je identifikovat důvody tohoto stavu (slabá výchovná autorita, sociálně patologické vzorce chování rodičů, závislost na dávkách vytvořená a upevněná dlouhodobým vyřazením z trhu práce celé rodiny apod.). Pak je možné se pokusit o částečnou sanaci rodiny formou zapojování do projektu nezaměstnaných rodičů.

C) Osoby opouštějící výkon trestu odnětí svobody

Propuštění z VTOS vstupují do projektu především prostřednictvím spolupráce ESEP o.p.s. s pracovištěm sociálních kurátorů Magistrátu města Brna, kteří jsou s těmito klienty v kontaktu již v době jejich výkonu trestu. Tyto odsouzené je třeba motivovat již v průběhu jejich pobytu ve věznici, aby se chtěli zapojit do projektu a úspěšně zahájit pobyt na svobodě.

Kriminální minulost ještě prohloubila jejich znevýhodnění získat zaměstnání a také vězeňský režim vytvořil nebo upevnil jejich vysoký stupeň závislosti na vnucené náplni trávení života (syndrom propuštěného vězně). Vedle určité ztráty schopnosti dát svému životu vlastní rytmus a směr, je zde i celá řada dalších znevýhodnění (ztráta bývalých mikrosociálních vazeb, ztráta bydlení a často i základních osobních věcí včetně dokladů o vzdělání atp.). Tyto okolnosti je třeba brát na zřetel a spolupracovat i s dalšími poskytovateli sociálních služeb (azylové domy, charitativní organizace apod.) a postupně je překonávat. Neopomenutelným problémem je riziko recidivy kriminálního jednání vyžadující zvýšený stupeň neponižující vhodné kontroly).

D) Osoby bez přístřeší

Osoby, jejichž ubytování neodpovídá ani základním technickým, hygienickým, právním a sociálním požadavkům na dlouhodobé bydlení, jsou postiženy nejvyšším stupněm ohrožení sociálním vyloučením – bezdomovectvím. s dlouhodobou možností vhodného typu ubytování jsou spojeny nezbytné předpoklady pro zajištění základních biologických a sociálních potřeb člověka. Proto je základní podmínkou účasti těchto osob v projektu možnost zajištění jejich dlouhodobého ubytování již v rámci vstupního pohovoru prostřed-

nictvím spolupráce s poskytovateli azylového ubytování v Brně a okolí. Bezdomovectvím jsou ohroženi i mnozí klienti z ostatních cílových skupin. Proto je záměrem ESEP o.p.s. v budoucnu vytvořit vlastní ubytovací možnosti pro klienty zařazené v jeho resocializačních projektech.

E) Příslušníci sociálně vyloučených romských komunit

Společným jmenovatelem těchto klientů je jejich výrazný neúspěch při získávání zaměstnání. Tato etnická sociální vyloučenost vytvořila u dlouhodobě nezaměstnaných Romů některé nevhodné vzorce chování, pro které se ještě prohlubuje jejich neúspěšnost sociálního začlenění v rámci občanské společnosti (závislost na dávkách a parazitním způsobu přežívání, využívání nelegálních a i kriminálních způsobů obživy, nedostatek sociálně podnětného výchovného působení v jinak soudržných rodinách, zneužívání národnostních a etnických otázek k požadavkům na zvláštní sociální práva a zvýhodnění v občanské společnosti). Soustavným nenásilným a neformálním výchovným působením na klienty v rámci pracovních aktivit, je možné dosáhnout postupného vytváření a upevňování společensky přijatelných vzorců chování u všech, tedy i u romských klientů. Základním znakem veškeré činnosti ESEP o.p.s. je snaha o překonání a odstranění všech projevů rasové diskriminace.

Společným jmenovatelem klientů ze všech cílových skupin zařazených do projektu je jejich vysoký stupeň znevýhodnění na trhu práce. Vyžaduje to tedy specifický přístup. Každý klient je posuzován nejen jako pracovní síla, ale je zároveň zapojen do procesu intenzivní sociální práce. Ta začíná odborným sociálním poradenstvím. Důležitá je také identifikace hlavních životních znevýhodnění a rizik. Navržení možností a způsobu jejich překonání. Pomoc při řešení nejpálčivějších životních problémů při vstupu i během celé účasti klienta v projektu. Postupné zařazení do pracovních aktivit v rámci projektu s využitím individuálních vhodných forem dle aktuální situace klienta (veřejně prospěšná práce, dobrovolnictví, dohoda o provedení práce, dohoda o pracovní činnosti, pracovní poměr). Postupné upevňování a rozvíjení sociálních a pracovních návyků nutných k výkonu a udržení si pracovního poměru.

Cílem sociálně pedagogického působení je stimulovat v klientovi zájem o vlastní profesní a společenský růst. Cílem projektu není jen vytváření dočasných pracovních příležitostí pro příslušníky cílových skupin dlouhodobě vyloučených z trhu práce, ale také formování takových životních postojů, návyků, vlastností a dovedností, které v budoucnu umožní jejich úspěšné pracovní uplatnění na otevřeném trhu práce.

Shrnutí

Obecně prospěšná společnost ESEP pomáhá klientům v obtížné životní situaci konkrétními projekty, konkrétní pomocí. Není mnoho takových organizací, které se snaží lidem na okraji společnosti pomoci. Tato společnost se těmto klientům věnuje, aby jim dala šanci na nový lepší život. Chce, aby každý jednatel byl schopen ve světě obstát a zvládat životní překážky. Někdy se to podaří, jindy zase ne. Důležité je, jak se k tomu postaví samotný klient, na kterém záleží, zda chce tuto pomoc skutečně využít.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 KAZUISTIKY OSOB OHROŽENÝCH SOCIÁLNÍM VYLOUČENÍM

KAZUISTIKA Č.1

DENY - klient, 20 let

20letý chlapec vyučený obráběč a svářeč bez praxe v oboru. do ESEPU ho přivedl před cca 2 měsíci jeho bývalý vychovatel z dětského domova v Hodoníně u Kunštátu odkud odešel hned po vyučení. Cca 2 roky přežíval střídavě u otce a po ubytovnách. Otec alkoholik, výbušný a finančně nezodpovědný, o matce zatím nemluvil. Zatím nikdy na HPP zaměstnán nebyl. Doposud pouze krátkodobé brigády, převážně po známých na černo. Důvod vyhledání ESEP o.p.s. bylo získání nízkoprahové příjmové příležitosti pro tohoto klienta a zároveň v poskytnutí služby sociálního ubytování v azylovém domě v Brně na ul. Celní 3 (CESOP).

Tento klient byl ubytován v azylovém domě a byla s ním sepsána dobrovolnická smlouva veřejné služby v ESEP o.p.s. v rámci které ESEP bude moci klientovi přispívat na nájem, dopravu a ostatní případné výdaje dle pracovních úkolů v ESEP o.p.s.

Klient se v prvních dvou měsících uplatňoval na projektu „svoz darovaného papíru“, kde postupně získával i role předáka. Chodil do služby 3 dny v týdnu, 2 dny v týdnu hledal práci, navštěvoval potenciální zaměstnavatele a chodil na pracovní pohovory.

Z hlediska personální charakteristiky působí velmi vstřícnou, dobrosrdečnou a obětavou povahou, spíše submisivní bez jakýchkoliv náznaků afektů. Stresové situace v práci řeší většinou klidně. Konfliktní situace v pracovní skupině řeší přímo ústupem. Sám konflikty nevyvolává. Vlastní připomínky a názory na řešení vznikajících problémů sděluje vedení zásadně po skončení pracovní doby bez přítomnosti ostatních pracovníků. Ostatní nepomlouvá. Provokace ostatních neřeší.

Z hlediska pracovní morálky je spolehlivý. Zatím měl pouze 2x pozdní příchod, kdy zaspal. V jednom případě si vzpomněl až den před směnou že má schůzku na úřadu práce. V průběhu minulého měsíce se do azylového domu dostal jeho mladší bratr. Požádal, jestli by bylo možné, aby chodil na svoz papíru s ním. Bratr byl nakonec do ESEPU

na veřejnou službu přijat také, ovšem jeho pracovní morálka v důsledku bratrovy obětavosti upadla tak, až byl vyloučen jak z ESEPu tak z azylového domu. DENY v současnosti našel brigádu Svářeni v Jižních Čechách, kam jezdí ob 3 dny v týdnu na zbytek týdne. Údajně má slíbeno po zapracování místo na hlavní pracovní poměr včetně ubytování. Jeho vývoj v začleňování do běžného života se tedy jeví zatím pozitivně.

KAZUISTIKA Č.2

ELIS - klientka 20 let

V ESEPu je zapojena do veřejné služby od listopadu 2012. Je klientkou Domu na půli cesty v CESOPu na ul. Vídeňská 5, Brno. do CESOPu se dostala z výchovného ústavu ve Velkém Meziříčí po ukončení středoškolské docházky na stavební průmyslové škole. U maturity neprošla, ale docházku i klasifikaci řádně ukončila. Není tedy již studentkou a výchovný ústav nemá povinnost se o ni dále starat. Potřebovala však i nadále pomoc, proto vyhledala sociální kurátory v Brně a ti jí nabídli tuto možnost.

Z hlediska personální charakteristiky působí velmi energickým, všímavým a bystrým dojmem. V pracovní skupině tvoří dominantní osobnost plnou vnitřní síly a ochoty určovat práci ostatních. Je schopná velmi rychle strhnout pozornost ostatních na sebe. Je energická, afektivní, ale s jistou mírou sebereflexe. Má vždy svou hlavu a dokud na svoji chybu nedoplatí, neustoupí. V pracovním kolektivu je dobrosrdečná, zastává se ostatních a nedělá zlomyslné intriky. Kritiku přijímá sice těžce, ale zodpovědně. Pokud dostane oprávněně trest, okamžitě jej plní. Z hlediska pracovní morálky je spolehlivá.

V ESEPu je zařazena v projektu „svoz darovaného papíru“, pro svoji autoritativní povahu plní roli předáka. Vůdce pracovní skupiny. Chodí do práce převážně na ráno, odpoledne věnuje přípravě na opravné maturitní zkoušky a následně by se chtěla pokusit složit úspěšně přijímací zkoušky na vysokou školu. Také Elis má dobrý náhled na svoji budoucnost. Důležité je, aby byla svým okolím podporována.

KAZUISTIKA Č.3

MET - klient 24 let

Met úspěšně složil před 5 lety maturitu na střední průmyslové škole strojní. Bohužel se mu dlouho nedařilo najít práci. Pro neustálé a zhoršující se spory s rodiči odešel před rokem od rodiny do azylového domu na ul. Celní 3, Brno. V průběhu sociální rehabilitace v tomto zařízení, se projeví vážné problémy v jeho chování k ostatním klientům a špatném odhadu reakcí ostatních na jeho připomínky. Bohužel nebývá často dobře přijímán ostatními. Má lehkou vadu řeči. z hlediska osobnostní charakteristiky není zřetelná žádná agresivní složka chování, avšak je zde výrazná neschopnost vyhodnocení dopadů vlastního chování v sociálním prostředí. Neprojevuje žádnou afilanci k ostatním, nevnímá často i zjevné projevy nevole ostatních vůči jeho chování, proto nemůže své chování dobře sociálně korigovat.

V průběhu rehabilitace byl chlapec zařazen do ESEP o.p.s. na projekt „svoz darovaného papíru“. V pracovním procesu je zřetelný jev jeho výrazné nevnímavosti většiny okolních signálů včetně výstrah běžného nebezpečí. Tento pracovník ani často nedomyšlí běžné následky pracovních úkonů. Například vynese pytle s papírem z vestibulu do vchodu a položí je tak nešťastně do dveří, že lidé nemohou chodit ven. Nedá si vysvětlit, že to tam tak nesmí být, že to vadí ostatním obyvatelům domu. Na tyto výzvy absolutně nereaguje. Z těchto všech důvodů se vychovatelé v azylovém domě rozhodli odeslat klienta na psychologické vyšetření. Závěr z tohoto vyšetření je Aspergerův syndrom. Z tohoto důvodu bylo následně zažádáno o schválení částečného invalidního důchodu. Klienta se podařilo na půl roku zařadit do sociálně integračního programu o.s. Tripitaca jako pracovníka v kavárně na 0,5 úvazku. ve volném čase dochází do ESEP na „svoz papíru“.

Přes výrazné problémy práce v kolektivu začíná ubývat šikany od ostatních k jeho osobě. Čas od času klient projevuje ochotu sám od sebe duchaplně pomoci ostatním.

KAZUISTIKA Č.4

OZY - klient 27 let

Na CESOP se dostal před cca 3 lety. Byl bez domova, bez práce, bez finančního zajištění a navíc po odvykací kúře. Z rodiny ho vyhodili pro obrovské dluhy. Hrou na automatech prohrál rodičům hospodu a zadlužil je natolik, že museli prodat i jejich rodinný dům. Klientovi i tak ještě zbyl dluh v několika řádech stovek tisíc korun, a to u bankovních společností, který je nyní po něm exekučně vymáhán. Klient okamžitě nastoupil do ESEP o.p.s.

Z hlediska personální charakteristiky působí velmi vstřícnou, dobrosrdečnou a obětavou povahou, je spíše submisivní bez zjevných náznaků afektů. Velmi těžce nese kritiku nadřazených s velkou mírou sebereflexe. Celkově působil velmi deprimovaným dojmem. Dlouho mlčenlivý, nesdílný, nedůvěřivý. Po čase projevil u právníka azylového domu zájem řešit své dluhové potíže. Jeho závazky byly zkonsolidovány a cca do půl roku našel řádné zaměstnání v nedaleké Iakovně. Bohužel se po první řádné výplatě projevila naprostá neschopnost rozpočtové morálky. Klient si nezaplatil nájem, nekoupil si jízdenku městské hromadné dopravy a nekoupil si ani základní potřeby. Sám nevěděl, jak během jednoho týdne přišel o takové množství peněz. Nakonec požádal pracovníky azylového domu o dohled nad hospodařením. V praxi to vypadá tak, že všechny peníze dá do trezoru v azylovém domě, ten si vezme část za nájem a stravu a zbytek vydávají klientovi ex ante na schválené nebo nutné výdaje.

Velmi záhy po zaměstnání se ozvali exekutoři a požádali zaměstnavatele o srážky ze mzdy. Srážky narůstaly až na 70% klientovi mzdy. Z tohoto důvodu chodil nadále také do ESEPU na částečný úvazek. V průběhu 3 let se povedlo klienta nejen udržet v zaměstnání, ale dokonce podat návrh na jeho osobní bankrot. V současné době klient již opustil zařízení z důvodu přesáhnutí věkové hranice 26let, ale pracovníci mu stále dozorují nad jeho financemi. Už jen kvůli nájmu, který v novém bydlení musí platit, je to důležité. Nyní čeká na schválení osobního bankrotu. Pro tohoto klienta to znamená, že za 5 let musí splatit 30% z dlužné částky všech uznatelných dluhů. Po tu dobu má zajištěn rovnoměrný příjem a rovnoměrnou paušální částku splátky. Za pět let je čistý, bez dluhů a bez barrier v osobním životě. Dle jeho potřeb nadále dochází do ESEP a je jen na něm jak dlouho bude do ESEP potřebovat chodit.

KAZUISTIKA Č.5

ANDY – bývalý klient 28 let

Když se Andy dostal do zařízení CESOP, bylo mu jen 16 let. Jeho minulost byla podobná, jako v předchozích případech. Neměl rodinné zázemí, které člověk potřebuje, aby se nedostal na šikmou plochu. Pochází z mimomanželského vztahu, otec se o něj nikdy skutečně nezajímal, matka syna nechala u svých rodičů na výchovu, protože sama se starat o syna nechtěla. Když Andymu zemřela babička, tak se dědeček znovu oženil s mnohem mladší ženou, se kterou měl ještě dítě. v tu chvíli začaly výchovné problémy u Andyho, které se musely řešit za pomoci sociálních pracovníků. Andyho nechtěli rodiče a nechtěl ho už ani dědeček. Jako ideální řešení se jevil CESOP, kam byl záhy umístěn. Poskytl Andy-mu základní životní potřeby, psychologickou pomoc a také ho vedl k tomu, aby úspěšně dokončil výuční obor, který začal. Zpočátku se Andymu nedařilo zvládat všechny problémy, které pramenily z jeho povinností. Ale později si na pravidelný režim zvykl a také se začal zapojovat i do zájmových aktivit. Díky svému novému náhledu se pomalu dařilo obnovit také vztahy v rodině, a to jak s dědečkem, tak i s matkou a jeho otcem. Andy se vyučil a našel si také zaměstnání. Andy byl vždy člověk, který chtěl pracovat a dokázal si vlastní pílí zajistit příjem. Aby nemusel pobývat stále po ubytovnách, byl mu přidělen obecní byt. Velmi brzy si našel partnerku, kterou si vzal za manželku. Z tohoto vztahu jsou narozeny dvě děti. Přestože se ženil velmi mladý, a to ve 20-ti letech manželství dosud trvá a je snad i šťastné. Andy se dokázal i přes problémy v rodině, které byly příčinou jeho výchovných problémů, řádně zařadit do běžného života.

Shrnutí

Jak je shora patrné, všichni mají jedno společné – nemají funkční rodinu, která by jim pomohla vyznat se v životě a ukázat jim správnou cestu. Proto je tak důležitá pomoc od druhých. Pokud se lidem pomoc dostane včas, je větší šance, že dokáží žít bez větších potíží. Jak je vidět na těchto kazuistikách, je potřeba klientům nastolit pevný režim, který musí dodržovat a plnit své povinnosti. Je také potřeba ukázat jim, jak je možné trávit volný čas, nabídnout jim zajímavé aktivity, které je nadchnou. Toto se právě daří v zařízení CESOP. Důležité jsou i pracovní návyky. Tito klienti většinou pracovní návyky nemají a dlouho v zaměstnání nevydrží, nedokáží respektovat druhé. Zde se ukazuje, jak je důležitý ESEP, který se snaží lidem pomoci v začátcích jejich pracovní kariéry. Je velmi podstatné naučit tyto klienty jednat s ostatními lidmi a také je velmi důležité, aby získali pracovní návyky, neboť žádný zaměstnavatel nebude trpět pracovní nekázeň a pozdní příchody. Všechny shora uvedené kazuistiky – příběhy ze života se vyvíjejí dosud dobře, a je to jen na klientech, jaký bude jejich osud, zda budou mít pevnou vůli chtít svůj život změnit k lepšímu.

ZÁVĚR

V této bakalářské práci jsem chtěla poukázat na celospolečenský problém – občany, jež žijí na okraji společnosti a jsou ohroženi sociální exkluzí. Téma jsem si vybrala záměrně, neboť jsem chtěla poukázat na to, že tito naši spoluobčané potřebují podat pomocnou ruku a společnost by na ně neměla pohlížet s despektem. Potřebují, aby se jim věnovalo více pozornosti a ukázaly se jim konkrétní kroky, kterými by se mohly z této nezávidění hodné situace dostat.

Struktura mé bakalářské práce je záměrně jednoduchá proto, aby nastínila všední problematiku jednotlivců či skupin v obtížných sociálních situacích. Stejně tak jsem se zaměřila na stručné, ale výstižné shrnutí pomáhajících organizací, které se těmto lidem snaží pomoci. Zabývala jsem se i několika jednotlivými organizacemi a jejich typy pomoci. Z práce vyplývá, že největší problémem je bytová otázka, vhodné rodinné zázemí a stálý příjem. O tom, že tito lidé si musí osvojit nejprve pracovní návyky, nejsou pochyby. Ale jakým způsobem řešit jejich bytovou otázku? Ubytovny nejsou trvalým řešením. Proto by stát měl myslet i na občany, kteří si neumí poradit s tímto nelehkým úkolem. Stát by měl vynaložit úsilí a nalézt nástroje, kterými by se daly tyto bytové problémy řešit nebo alespoň zmírnit. Vzhledem k tomu, že klienti, o kterých se v práci rozepisuji, nemají rodinný vzor, neumějí tedy zajišťovat svoje potřeby, neumějí hospodařit s financemi, nemají sociální návyky atp., je potřeba tyto klienty zpočátku doprovázet a kontrolovat. Částečným řešením by bylo, kdyby stát vyčlenil určitý počet bytů se sociální intervencí. Jednalo by se o obecní byty, do kterých by byli ubytováni již prověřeni klienti. Tito by však podléhali pravidelným kontrolám ze strany sociálních kurátorů, aby se tak předešlo především neplacení nájmu. Pokud by sociální kurátor zjistil, že klient nemá např. vyřízeny sociální dávky, na které by měl nárok, pomohl by mu situaci zavčas řešit. Další důležitou podmínkou by bylo, aby tyto byty nebyly kumulovány v jednom domě, ale naopak, aby byly od sebe dostatečně vzdáleny. Tak by měli klienti vzor v ostatních většinových nájemnících, kteří se nepotýkají s podobnými problémy. Dle mého názoru, každý si zaslouží dostat šanci na lepší život. Pokud někdo neumí řešit problémy a životní situace, je potřeba, aby mu pomohl stát, ve kterém žije. Podle Maslowovy pyramidy lidských potřeb má člověk pět základních potřeb: základní tělesné, fyziologické potřeby, potřebu bezpečí a jistoty, potřebu lásky, přijetí a sounáležitosti, potřebu uznání a úcty a potřebu seberealizace. Tyto významné potřeby platí pro každého z nás. Pokud stát lidem na okraji společnosti poskytne pomoc, snad budou moci naplnit i oni tyto své základní potřeby.

RESUMÉ

V první kapitole se zabývám charakteristikou obtížné životní situace, typy lidí, kteří se ocitají v těchto situacích a jejich problémy. Dále v první kapitole uvádím charakteristiku sociální exkluze a skupiny, které jsou tímto patologickým jevem ohroženy.

Ve druhé kapitole jsem se zaměřila na typy formy pomoci. Uvádím zde výčet pomáhajících organizací a specifikuji státem dané životní minimum a sociální potřebnost.

Třetí kapitola pojednává o pomáhající organizaci Dno o.s. Brno a ESEP o.s.p. Brno. Je zde uvedena činnost ESEP a jsou uvedeny konkrétní možnosti, jak lze těmto lidem, kteří se potýkají na hranici přežití pomoci.

V praktické části uvádím několik kazuistik, ze kterých jsou patrné obtížné životní situace, do kterých se tito mladí lidé dostali, a se kterými si musí poradit. Z každé kazuistiky vyplývá postup, jak se těmto klientům organizace ESEP a také CESOP snaží pomoci, aby byli schopni začlenit se do běžného života. V závěru praktické části jsem tyto kazuistiky krátce shrnula.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Monografie:

- [1] HARTL, P., HARTLOVÁ, H.: *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-303-X. 774 s.
- [2] HRADECKÁ, V., HRADECKÝ, I.: *Bezdomovství - extrémní vyloučení*. Praha: Vydala Naděje, občanské sdružení, 1996. ISBN 80-902292-0-4. 107 s.
- [3] MAREŠ, P.: *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Praha: Vydalo SOCIOLOGICKÉ NAKLADATELSTVÍ, 1994. ISBN 80-901424-9-4. 151 s.
- [4] MATOUŠEK, O.: *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-549-0
- [5] MAKARENKO, A. S.: *O výchově dětí v rodině*. Státní pedagogické nakladatelství Praha, 1953. 119s.
- [6] MAKARENKO, A.S.: *Budú z nich ľudia*. 3.vydání Bratislava, 1952
- [7] MAKARENKO, A.S.: *Vybrané pedagogické spisy I.-II.-III.-IV.-V.* slov.Štátne nakladateľstvo, 1952
- [8] PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J.: *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-772-8
- [9] SEKOT, A.: *Aktuální problémy sociální patologie*. IMS Brno: BonnyPress, 2009. 106 s.
- [10] SIROVÁTKA, T.: *Sociální exkluze a sociální inkluze menšin a marginalizovaných skupin*. Brno: Masarykova univerzita, 2004. ISBN 80-210-3455-6. ISBN 8086251-19-5. 237 s.

- [11] SIROVÁTKA, T.: *Sociální vyloučení a sociální politika*. Brno-Kraví Hora: Vydala Masarykova univerzita ve spolupráci s Výzkumným ústavem práce a sociálních věcí, 2006. ISBN 80-210-4225-7. ISBN 80-87007-29-8. 176 s.
- [12] ŠIMÍKOVÁ, I., VAŠEČKA, I., a kol.: *Mechanismy sociálního vyčleňování romských komunit na lokální úrovni a nástroje integrace*. Brno: Barrister & Principal, 2004. ISBN 80-7364-009-0. 212 s.
- [13] VÁGNEROVÁ, M.: *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-678-0

Učební texty:

- [14] VAVŘÍK, M.: *Úvod do sociální patologie*. IMS Brno: BonnyPress, 2009. 40 s.

Internetové odkazy:

- [15] <http://www.socialni-zaclenovani.cz/co-je-socialni-vyloucení>
- [16] <http://banga.blog.idnes.cz/c/262472/Socialni-vyloucení-Romu-Za-velkou-cast-problemu-si-muze-cesky-stat.html>
- [17] <http://www.romea.cz/cz/zpravy/tiskova-zprava-k-vyroci-rozhodnuti-evropskeho-soudu-pro-lidska-prava-ve-strasburku-ve-veci-d-h-a-ostatni-versus-ceska>
- [18] http://cs.wikipedia.org/wiki/Margin%C3%A1ln%C3%AD_skupina

Zákony:

- [19] Zákon č. 463/1991 Sb., o životním minimu
- [20] Zákon č. 482/1991 Sb., o sociální potřebnosti

[21] Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře

Jiné zdroje:

[22] Adresář organizací působících v sociální oblasti ve městě Brně, GALKO, M., JANÍK, R., 4.vydání, Magistrát města Brna, 2009. 200 s.

[23] Právo a rodina, LINDE Praha, 2011. ISSN 1212-866X, 24 s